

УДК 340.1 : 929 Поповић Ј.С.

ЈОВАН СТЕРИЈА ПОПОВИЋ - ПРОФЕСОР ПРАВА НА ЛИЦЕЈУ

Апстракт: У раду се излажу резултати ангажовања Јована Стерије Поповића, као једног од првих професора права на Лицеју, и указује на његов допринос на плану утемељења појединих правних наставно-научних дисциплина и посебно, креирању првог наставног програма из грађанског процесног права.

Кључне речи: Јован Стерија Поповић, Лицеј, правничко образовање, грађански судски поступак, наставни

1. Један из плејаде српских правних писаца из 19. века који је по свом професионалном раду и ангажовању значајан за развој српске правне науке и правничког образовања је и Јован Стерија Поповић, који је широкој јавности познатији као књижевник. Иако је Стерија, као правник по образовању, поред књижевних дела по којима је познат и славан, написао и објавио преко шездесетак стручних радова, међу којима је и велики број уџбеника¹ из раз-

личитих научних области,² његов књижевни опус бацио је у засенак његов допринос развоју наше правне мисли.³

Мало је познато да Јован Стерија Поповић припада првој генерацији српских професора права који су деловали у периоду кад је Лицеј

* Рад је саопштен на научном скупу „Јован Стерија Поповић и право“ одржаном на Правном факултету децембра 2006. г.

¹ Написао је „Латинску граматику за употребленије гимназијалне младежи“, „Латински буквар“, „Кратко математично и јестествено земљеописаније“, „Немачку грамати-

ку“, „Општа знања сваком Србину нуждна“, „Немачку језиковку“, „Прва поњатија исчислителног и јестатственог земљеописанија“ и др. У његовој заоставштини пронађени су рукописи из области права: „О грађанском праву“, „Реторика“, „О старим законима српским“, „Природно право“.

² Милићевић, М. Ђ. – Поменик знаменитих људи у српског народа новијега доба, Слово Љубве, Београд, 1979, стр. 564.

³ О томе: Врачар, С. – Почаст Стеријином подвижничком спису, Гласник АКВ, 7-8/96, стр. 259.

премештен из Крагујевца у Београд и кад је добио прву годину студија права. У време кад је у Србији било мало писмених становника⁴ и кад је започело школовање првих правника за потребе младе српске државе, на Лицеју су утемељене поједине савремене наставно-научне дисциплине и креирани први програми образовања правничких кадрова у Србији. За то је посебно заслужан сам Јован Стерија Поповић. Као један од првих наставника права на Лицеју, Јован Стерија Поповић је увео грађанско процесно право, као наставно-научну дисциплину, у наставни програм Лицеја, на самом почетку његовог рада и креирао први наставни програм за овај наставни предмет.

2. Јован Стерија Поповић, један из плејаде школованих Срба који су живели у Аустроугарској, постао је професор на Лицеју,⁵ у својој тридесетичетвртој години живота.⁶

⁴ Према подацима који се односе на нешто каснији период и који се налазе код Слободана Јовановића („Уставобранитељи и њихова влада (1838 -1858)“, Београд, 1912, стр. 37), у време кад је донесен СГЗ, 1844. године, међу председницима судова био је само један правник, тројица су имала нешто више од основне школе, тројица су била неписмена, а десеторица су само знала да се потпишу. Међу судијама – члановима суда било је неписмених двадесет и један, слабописмених четрнаест, а петнаесторица су учили нешто више од основне школе. Међу њима само један судија је био правник.

⁵ Јован Стерија Поповић је знатно пре но што је из Аустроугарске дошао у Србију, имао жељу да живи и ради у Србији. О томе сведочи и писмо које је упутио Вуку Стефановићу Караџићу. О томе: Грујић, В. – Школско реформаторски рад Ј. Ст. Поповића у Србији 1840-1848, САНУ, Београд, 1956, стр. 22.

⁶ Рођен је 1. јануара 1806. године у Вршцу.

После завршених студија права у Кежмарку (Словачка),⁷ професуре у гимназији⁸ и праксе у адвокатури,⁹ Јован Стерија Поповић се јавио на конкурс који су објавиле српске власти за наставника у Лицеју 1840. године.¹⁰

Министарство просвете (Попечитељство Просвештенија) предложило је кнезу Михајлу Обреновићу да се, поред дотадашња два професора, на Лицеју ангажује још један професор који би предавао правне науке. Министарство је сматрало да један од професора треба да предаје природно право и јавноправне науке, а други професор Историју законодавства и Статистику. Нови, трећи професор би требало да предаје Положително право Отчества нашег и начин поступка судејског.¹¹ Кнез је прихватио предлог Министарства и

⁷ Јован Стерија Поповић студирао је реторику и књижевност („појезију“) у Темишвару, философију у Пешти, а права у Кежмарку, Словачка. Студије права је завршио 1830.г.

⁸ Јован Стерија Поповић је од 1830. до 1836. године предавао је латински језик у приватној полугимназији.

⁹ После завршених студија Јован Стерија Поповић је положио адвокатски испит, али се одмах није бавио адвокатуром. Адвокатуром се бавио од 1836. до 1840. године. Адвокатски позив није много волео, а од адвокатуре није имао финансијске користи. О томе: Милићевић, М. Ђ. – Поменик знаменитих људи у српског народа новијега доба, Слово Љубве, Београд, 1979, стр. 564.

¹⁰ Видети текст конкурса код: Љушић, Р. – Лицеј 1838 – 1863, Зборник докумената, Београд, 1988, стр. 103. Грујић наводи податак да је конкурс објављен и у пештанским новинама. Видети: Грујић, В. – Школско реформаторски рад Ј. Ст. Поповића у Србији 1840-1848, САНУ, Београд, 1956, стр. 24.

¹¹ Видети: Пржић, И. – Оснивање Правног факултета у Србији, Архив за правне и друштвене науке, 1-2/1940, стр. 9.

затражио о томе мишљење Савета. Пошто је Савет дао позитивно мишљење, кнез је донео одлуку о ангажовању трећег професора права.

Конкурс („објавленије“) је објављен у Новинама српским 3 (15) августа 1840. године у бр. 31.¹² У тексту конкурса је било наведено да се тражи лице које ће правне науке предавати на матерњем, српском језику, које је завршило студије права са „отменим успехом“ и које има практично искуство. Од кандидата се тражило да у пријави на конкурс наведу и то које су вероисповести, колико имају година, каквог су морала и чиме су се до тада бавили, као и да приложе потребне доказе.¹³ У конкурсу је била наведена и висина плате коју ће примљени професор примати.

У пријави на конкурс¹⁴ упућеној Министарству просвете, Јован Стерија Поповић је, између осталог, навео да је положио адвокатски испит са похвалним успехом, да је био заклет адвокат са искуством у парничним стварима, да познаје мађарско и аустријско право и да је објављивао радове на српском и латин-

ском језику.¹⁵ Поред тога, Стерија Поповић је у пријави навео да жели да његово ангажовање као професора буде третирано као пробни рад, али тако да он потраје дуже због сложености и значаја професорског посла који захтева озбиљну припрему и проверу, као и да би професорска плата, због скупоће и тешкоће око набавке литературе, требало да износи 800 талира годишње.¹⁶

Поред Јована Стерије Поповића, на конкурс су се јавила још два кандидата.¹⁷ Министарство просвете и Савет одлучили су се за Стерију Поповића због његовог успеха у образовању, практичног искуства, способности и књижевног угледа.¹⁸ Стерија је одмах позван да дође у Србију и да започне са радом у настави. Стерија је, пошто је добио пасош и сагласност аустроугарских власти,¹⁹ одмах дошао у Србију и започео своју професорску каријеру као привременог професора. Релативно брзо, због постигнутих успеха у наставном раду, Стерија Поповић је постао редовни („дејствителен“) професор Лицеја.

Указ о његовом постављењу за професора Лицеја кнез Михајло је потписао новембра 1840. године и Стерија је положио заклетву децем-

¹² Податак код: Љушић, Р. – Лицеј 1838 – 1863, Зборник докумената, Београд, 1988, стр. 103.

¹³ У тексту конкурса су били наведени не само услови које је кандидат за професора Лицеја требало да испуни, већ и подаци о годишњој плати која би одговарала правничком образовању и практичном искуству у струци. Осим тога, уколико изабрани кандидат не би показао педагошке способности и вештине у предавању и његови слушатељи не би показали задовољавајући успех, престало би ангажовање у настави.

¹⁴ Јован Стерија Поповић је поднео пријаву 26. августа 1840. године.

¹⁵ Видети: Љушић, Р. – Лицеј 1838 – 1863, Зборник докумената, Београд, 1988, стр. 104.

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ Одлука о пријему Јована Стерије Поповића донета је само после два дана од пријема његове пријаве. Податак код: Грујић, В. – Школско реформаторски рад Јована Стерије Поповића у Србији 1840-1848, САНУ, Београд, 1956, стр. 24.

¹⁹ О томе: Грујић, В. – нав. дело, стр. 25.

бра 1840. године.

3. У току своје професорске каријере на Лицеју, започете у јесен 1840. године, која је трајала до октобра 1842. године, када је постао начелник просветног одељења Министарства просвете, Јован Стерија Поповић је предавао на Лицеју Природно право и Куријални штил и Судејски ред при грађанским парницама.

Предавања из Природног права,²⁰ према Рајићевом наставном плану, Стерија је држао 1840/41 у Крагујевцу и 1841/42 године у Београду, са фондом од шест часова недељно.²¹ Рукопис ових његових предавања, који је сачуван, објављен је тек 1995. године.²²

Јован Стерија Поповић је сам креирао наставни програм Природно право које је представљало уводни предмет у правничко образовање и пружало елементарна знања о праву као друштвеном феномену. Програм Природног права обухватао је област теорије права, приватног права, теорије државе и међународног права.²³ Литерарну подлогу његових предавања чинило је тридесетиједно дело на немачком и латинском језику.²⁴

У време кад је започело школовање првих правничких кадрова на

Лицеју, рад на доношењу Грађанског законика био је још увек у току тако да није било услова да професори права држе предавања из Грађанског права, нити су први школовани правници на Лицеју могли да стекну основна позитивноправна знања из домена грађанског материјалног права. То је и био разлог што се Јован Стерија Поповић залагао за увођење Римског права у наставни план Лицеја како би први српски правници школовани у земљи стекли елементарна знања из грађанског права.²⁵ Свој предлог за увођење Римског права у наставни план Лицеја образлагао је, између осталог, и тиме што је римско право темељ и основ свим грађанским законима и што се оно предаје и изучава на европским универзитетима. Стерија је имао и жељу и намеру да предаје Римско право. Да би могао да се благовремено припреми за наставу из овог предмета, Стерија је молио да Министарство благовремено донесе одлуку о његовом предлогу да Римско право уђе у наставни план Лицеја да би се он преко летњег распуста припремио за наставу из овог предмета тако што би припремио „компендијум“.²⁶ Из тога се види да је Стерија имао намеру да сачини неку врсту приручног уџбеника.

Министарство просвете је послало професора Стерију Поповића у Беч да присуствује испитима српских питомаца који су се школовали у Бечу. За време свог боравка у

²⁰ Пуни наслов курса гласио је „Приватна и народна права Разума“.

²¹ Грујић, В. – нав. дело, стр. 116.

²² „Природно право Јована Стерије Поповића“, Матица Српска, Нови Сад, 1995 и Јован Стерија Поповић: „Природно право, Реторика“, Службени лист, Београд, 1995.

²³ О томе: Лукић, Р. – Предговор, Природно право Јована Стерије Поповића, Нови Сад, 1995, стр. 6; Поповић, М. - Стеријино „Природно право“, Гласник АКВ, 7-8/96, стр. 282.

²⁴ Грујић, В. – нав. дело, стр. 118-119.

²⁵ Видети: Љушић, Р. – Лицеј 1838 – 1863, Зборник докумената, Београд, 1988, стр. 177.

²⁶ Компендијум (compendium) на латинском значи: извод, кратка садржина.

Бечу, Стерија је упознао Вука Карацића са својим идејама о настави из Римског права на Лицеју и, захваљујући ангажовању Вука Карацића, одобрен је Стеријин програм за наставу из Римског права²⁷ и препоручено му је да започне са припремама и да се у току свог боравка у Бечу снабде неопходном литературом.²⁸ Касније, кад је 1844. године донет Српски грађански законик, сам Стерија је, као начелник Министарства просвете, донео акт о промени наставног плана и предавања из Грађанског права уврстио у наставни план.²⁹

4. Изучавање грађанског процесног права у Србији започело је 1841. г. на Лицеју управо захваљујући Јовану Стерији Поповићу.³⁰

Прва предавања из грађанског процесног права Јован Стерија Поповић одржао је у летњем семестру шк. 1840/41 године као "Увод у судски грађански ред и куријални стил". Из самог наслова курса види се да су предавања обухватала, поред грађанског судског поступка, и судски (формалистички) стил.

Потребу за наставом из цивилне процедуре објаснио је сам

Стерија Поповић у писму које је упутио Министарству просвете 14. јуна 1841. године, пошто је самоиницијативно одржао наставу из овог предмета. Министарство је прихватило његов предлог 17. јуна 1841. године,³¹ и Грађанско процесно право је постало део наставног плана Лицеја. Касније, према наставним плановима који су важили за Велику школу,³² Грађанско процесно право је постало неопходан и стални предмет на студијама права.³³

Стерија је био мотивисан низом разлога да самоиницијативно започне са наставом из грађанског судског поступка. С једне стране, то је, несумњиво, последица самог Стеријиног концепта природног права. Стерија је сматрао да појединци и грађани имају разна и различита субјективна права, која су природна и урођена. Само постојање грађанских субјективних права, по природи ствари, налаже и постојање правила о њиховој судској заштити у парници уколико она евентуално буду повређена. С друге стране, постојала је и неопходна нормативна основа. Устав Књажевства Србије од 1838. године, којим је била обухваћена ос-

²⁷ Министарство је Стерију о прихватању његовог предлога обавестило писмом које је било упућено Вуку Карацићу. О томе: Љушић, Р. – Лицеј 1838 – 1863, Зборник докумената, Београд, 1988, стр. 178 у напомени.

²⁸ Податак код: Грујић, В. – *op.cit.* стр. 27.

²⁹ Грујић, В. – нав. дело, стр. 87.

³⁰ Пре почетка рада Лицеја, нацрт наставног плана сачинио је Јован Рајић. „Системи правословни наука у Књажевско-Србској Академији Крагујевачкој“ из 1840. године, садржали су утврђен број предмета и часова. За Грађански судоред (Civilprocess) био је предвиђен фонд од четири часа недељно. Видети: Грујић, В. – нав. дело, стр. 86.

³¹ О томе и Пржић, И. – Оснивање Правног факултета у Србији, Архив, 1-2/1940, стр. 13.

³² Видети: Зборник закона и уредаба о Лицеју, Великој школи и Универзитету у Београду, Београд, 1967.

³³ После Јована Стерије Поповића, грађанско процесно право су предавали на Лицеју и Великој школи: Максим Симоновић, Димитрије Матић, Игњат Станимировић и Ђорђе Ђорђевић нпр., али ниједан од ових професора није написао систематско дело у коме би обрадио теорију и позитивно право ове наставно-научне дисциплине. То је тек пошло за руком проф. Андри Ђорђевићу.

новна уставна материја, признао је, поред политичких, и грађанска права у складу са основним политичким и економским принципима тадашњег буржоаског друштва.³⁴ Иако се међу гарантованим правима грађана није налазило и право на правну заштиту, као посебно јавно субјективно право, Уставом је била обезбеђена и гарантована судска заштита јер је била предвиђена организација судова и њихова надлежност и прокламован принцип законитости. Због тога је било сасвим природно да будући правници у току свог школовања изуче организацију правосуђа и судску процедуру, као метод судске заштите грађанских субјективних права.³⁵ Поред тога, стање кадрова у тадашњем правосуђу несумњиво је указивало на потребу да се у програм образовања правничких кадрова укључи и изучавање цивилне процедуре.

Стерија је у току свог школовања изучавао грађанско процесно право, које је, као адвокат, примењивао у пракси и био је дубоко свестан значаја цивилне процедуре, не само за очување правног система једне државе, успостављање законитости и владавине права, већ и за заштиту субјективних грађанских права појединаца.³⁶

³⁴ Детаљно: Кандић, Љ. – Устав од 1838. године, Устави Кнежевине и Краљевине Србије, 1835-1903, САНУ, Београд, 1988, стр. 61.

³⁵ Детаљно о томе: Станковић, Г. – Петрушић, Н. – Право на правну заштиту у српском праву - историјска ретроспектива, Зборник радова „Srbija 1804 – 2004“, Правни факултет, 2005, стр. 205.

³⁶ Интересантан је податак да Стерија, као адвокат, није штитио само туђа субјективна

У акту који је упутио Министарству просвете, пошто је наставу одржао и самоиницијативно проширио наставни програм, Стерија објашњава да је то учинио из љубави према општем напретку.

Министарство просвете је прихватило Стеријин предлог 17. јуна 1841. године и грађанско процесно право је постало наставна дисциплина која се предаје и оцењује на испитима.

Касније, кад је постао начелник у Министарству просвете, Стерија је упутио акт априла 1843. године којим је одредио да се после завршене прве године у којој се студирало Право природно, Политичке науке и Штатистика, на другом курсу слуша и полаже: Право римско, Право криминално филозофичко и судејски поступак при грађанским парницама и криминалним иследванијима. Према Стеријиној одлуци, професор Природног права предавао је Право римско, професор Штатистике предавао је Право криминално, а професор политичких наука „Судејски поступак у форми и штилу“. Касније, после доношења Српског грађанског законика, почетком 1844. године, уместо Римског права, предаван је Законик грађански српски.

5. У време кад је Стерија започео прва предавања из грађанског судског поступка, организационим прописима у Србији су били установљени судови, као специјализовани органи за пружање правне зашти-

права, већ и да је и сам дуго водио сопствену парницу, ради заштите својих права. О томе видети: Токин, М. – Јован Стерија Поповић као адвокат, Гласник АКВ, 4/54, стр. 1.

те. Нормативну подлогу његових предавања представљале су, пре свега, одредбе Устава Књажевства Србије од 1838. године. Одредбама чл. 30-37. овог Устава биле су постављене основе судске организације. Установљена су три суда за "испуњење правосудија": примирителни судови у селима, првостепени судови у варошима и Велики (Апелациони) суд у престоници. Судство је потпуно било уређено Привременим устројством примирителних судова од 17. јуна 1839. године,³⁷ Устојством окружних судова³⁸ и Устројством Великог (Апелационог) суда од 26. 1. 1840.³⁹

Предавања о судовима и њиховој организацији била су предмет изучавања и у другим наставним дисциплинама које су се предавале на Лицеју.

6. Предавања из грађанског судског поступка која је Стерија одржао првој генерацији правника обухватала су следеће теме: "О парницама вопште. О редовним парницама, О бранитељу, О доказивању, О писменим доказницама, О сведоцима, О заклетви, О пресуди, О апелати, О извршењу пресуде".⁴⁰

³⁷ Сборник закона и уредба и уредбени указа издани у Књажеству србском, I, стр. 236-240.

³⁸ Зборник I, стр. 182-195.

³⁹ Зборник I, стр. 196-200.

⁴⁰ О првом наставном плану и програму из грађанског процесног права видети: Љушић, Р. – Лицеј 1838 – 1863, Зборник докумената, Београд, 1988, стр. 142; Пржић, И. - Оснивање Правног факултета у Србији, Архив, 1-2/40, стр.14; Грујић. В. – на. дело, стр. 26; Лукић, Р. - Јован Стерија Поповић - професор природног права на Лицеју, Анали, 1/57, стр.1; Станковић, Г. – Схватање Андре Ђорђевића о циљу, субјектима и предмету

Стеријин програм предавања из грађанског судског поступка представља само "костур науке о грађанској процедури судској", који је он у својим предавањима детаљно објашњавао у недостатку адекватне законске процесне подлоге. Предавања из грађанског судског поступка која је одржао првој генерацији правника, према акту који је упутио Министарству просвете, Стерија је конципирао према свом познавању аустријске процедуре и упозорио је Министарство на тешкоће у извођењу наставе из процесног права у ситуацији кад нема закона којим се парнични поступак детаљно уређује.⁴¹

Програм Грађанског процесног права, који је саставио Стерија, као нормативну подлогу могао је да има само оскудна функционална правила која су била садржана у тадашњим правилима која су се односила на окружне судове.⁴² У двадесетак одредаба ових правила биле су садржане норме које су се односиле на подношење тужбе, одбрану од тужбе, рочишта, сведоке, заклетву.⁴³

7. Потреба за теоријском изучавањем грађанског процесног права

парнице, Научно наслеђе Правног факултета у Београду, 1841 – 1941, Правни факултет, Београд, 1994, стр. 143, напомена бр. 9; Свилановић, Г. – Скица развоја грађанског процесног права на Правном факултету у Београду, Научно наслеђе Правног факултета у Београду, 1841 – 1941, Правни факултет, Београд, 1994, стр.192.

⁴¹ Пржић, И. – нав. дело, стр. 13.

⁴² Видети: Чизмовић, М. – Станојевић, П. – Развој процесних права у старој Црној Гори и Србији, Приштина, 1993, стр. 203.

⁴³ О томе: Чизмовић, М. – Станојевић, П. – Развој процесних права у старој Црној Гори и Србији, Приштина, 1993, стр. 203.

у Србији у првој половини 19. века била је и приоритетна и ургентна. Правила о грађанском судском поступку у српској држави у време кад је Стерија започео да предаје грађанско процесно право нису још увек била кодификована. Све до 1825. године у Србији нису постојала детаљна правила о поступку пред судом у грађанскоправним стварима,⁴⁴ иако је број покренутих поступака пред судом био у сталном порасту,⁴⁵ што је била последица новоуспостављених правних односа у српској држави. Мада је био успостављен судски систем, недостатак процесних правила јасно је показивао да нису постојали сви неопходни нормативни инструменти за остваривање правне заштите, што је у великој мери умањивало напредак остварен успостављањем судског система. Истовремено, непостојање функционалних процесних правила приморавало је су-

⁴⁴ Прва процесна правила о поступању пред судовима у грађанско-правним стварима била су садржана у Наставленију магистратима од 18.6.1825. године, које је издао Општенародни суд у Крагујевцу уз сагласност Кнеза Милоша, и које је допуњено 1825. године. Један од главних захтева, истакнут на самом почетку уставобранитељског режима, био је да се што пре превазиђе постојећа правна несигурност тако што ће бити уређена судска процедура.

⁴⁵ Слободан Јовановић наводи податак да је 1843. године пред првостепеним судовима вођено 5880 парница, а већ 1849. године два пута више – укупно 10980 парница. (Јовановић, С. – Уставобранитељи и њихова влада (1838-1858), Београд, 1912, стр. 18). Појава повећаног броја парница пред судовима привукла је пажњу тадашњих правних писаца, који су покушали да утврде узроке ове појаве. (Видети: Симић, А. – Неколико чланака на ползу отечества нашега, Београд, 1852, стр. 31).

дије да прибегавају импровизацијама у поступању, што је доводило до правне несигурности странака у самом поступку и умањивало квалитет правне заштите.⁴⁶

После доношења Устава из 1838. године, чија је скоро трећина чланова била посвећена судству, поједина процесна правила била су садржана у разним законима, наредбама и уредбама тога времена.⁴⁷ Пошто је донет Устав из 1838. године, интензивирао је рад на изради и доношењу општих правних аката, којима је, између осталог, регулисан и поступак пред судовима у грађанскоправним стварима. Таква ситуација на нормативном плану трајала је све до 1853. године кад је донет први Закон о судејском поступку у парницама грађанским од 21.10.1853. године. Касније, нови процесни закони били су донети 12.2.1860. и 20.2.1865. године.

8. Захваљујући Стерији Поповићу, грађанско процесно право је дефинитивно постало предмет самосталне научне дисциплине која се изучавала на Лицеју као део правничког образовања. Стерија је, као идејни творац првог наставног програма из грађанског процесног пра-

⁴⁶ Детаљно о томе: Станковић, Г. – Петрушић, Н. – Право на правну заштиту у српском праву – историјска ретроспектива, Зборник радова „Србија 1804 – 2004“, Правни факултет, 2005, стр. 205.

⁴⁷ У периоду уставобранитељске владавине релативно мали број општих правних аката носи назив закона; много је више оних које је законодавац назвао "устројством", "уредбом", "указом", "наставленијем" или, једноставно, "правилем". (Николић, Д. – Први покушај прераде грађанског законика у Србији 1892-1835. године, Зборник радова Правног факултета у Нишу, 1981, стр. 29).

ва, истовремено започео прву теоријску обраду грађанског процесног права. То је, истовремено, био и неопорив доказ да грађанско процесно право представља самосталну грану јавног права, различиту од приватног грађанског права. То показује, истовремено, да су се и у Србији оног доба, на научном плану, пратили и следили токови европске правне мисли и да Србија оног времена, захваљујући Стерији Поповићу, никако и нипошто није била научна провинција.

9. Стеријин програм Грађанског процесног права показује да је он у оквиру ове наставно-научне дисциплине предавао, поред парничног процесног права и извршно процесно право у складу са схватањем које је доминирало и у законодавству и у теорији оног времена. Сам поступак извршења третиран је као природно и правно продужење парничног поступка. Он се није раздвајао од парничног поступка, као поступка утврђења, нити се третирао као самостална институција. Стерија је, у складу са тада владајућим схватањима о односу парничног и извршног поступка, сматрао да парнични и извршни поступак нису засебне појаве већ два повезана стадијума грађанске парнице која обухвата, с једне стране, утврђење, а с друге стране, принудно извршење спорних и повређених субјективних грађанских права. Стерија Поповић третира извршни поступак као део спорне јурисдикције у којој он представља завршну фазу парнице. У тој фази поступка, суд коначно спроводи принудно извршење грађанског субјективног права да би се успоставио

нарушени поредак објективног права.

10. Највећи број тема у Стеријином програму заузимају питања која се односе на доказивање и поједина доказна средства, што је, с једне стране, у складу са тадашњим схватањима о значају доказивања за решавање спора, а с друге стране, показује да је Стерија, захваљујући свом практичном искуству у адвокатури, знао значај доказивања за утврђивање истинитости спорних чињеница и законитост одлуке којом се решава спор.

11. Стерија Поповић је настојао да наставу на Лицеју унапреди низом мера да би студенти стекли што квалитетније знање и неопходне правничке вештине. Због тога су на првом годишњем испиту правника, студенти Лицеја су полагали усмени⁴⁸ и писмени испит из Грађанског процесног права.⁴⁹

⁴⁸ Усмени испит који је на Лицеју полагало првих девет студената је био изузетно значајан политички и културни догађај за читаву Србију. О одржаном испиту из Природног права и Штатистике писале су 15. фебруара „Новине српске“ на насловној страни. Испиту су присуствовали, поред кнеза Михајла, чланови Савета и министар просвете. Поред професора, питања је постављао и сам кнез и учествовао у дискусији. На крају првог испитног дана, кнез се похвално изразио о раду првих професора и успеху првих студената права. О томе: Грујић, В. – нав. дело, стр. 26.

⁴⁹ На првом годишњем испиту из грађанског процесног права, практични део испита је имао три задатка кроз која је проверавано знање из парничног поступка. У првом задатку се радило о дугу од 207. гроша, у другом је био у питању дуг од 10 талира, а трећи задатак се односио на наследство куће после смрти власника (тужена је удовица као незаконити држалац, пошто је постојао

Писмени испит је имао практични карактер. Практични део испита обухватао је три задатка на којима се проверавало знање из парничног поступка.⁵⁰ Стерија је студентима задавао, као практични задатак, да напишу тужбу, одбрану или пресуду.⁵¹ Писмени, практични део испита, Стерија је, са испитним записницима, достављао Министарству просвете.⁵²

12. Јован Стерија Поповић је посебну пажњу поклањао наставним методама. Посебно је значајно да је био против ондашње механичке методе у настави која се сводила на диктирање („казивање у перо“) због

недостатка уџбеника. С друге стране, хватање бележака по диктату, није довољно за озбиљно студирање. Нажалост, за разлику од Природног права, нису сачувана Стеријина предавања из грађанског процесног права која би, због његовог познатог залагања за изградњу научне терминологије, била драгоцен извор сазнања о његовим научним ставовима.

13. Несумњиво је да је Јован Стерија Поповић, као први наставник грађанског процесног права у Србији, поставио нашој процесној науци њене темеље и тако фундирао њен даљи развој и изградњу.

тестамент у корист удовичиног сина). Податак код: Грујић, В. – нав. дело, стр. 85.

⁵⁰ Податак код: Грујић, В. – нав. дело, стр. 85.

⁵¹ Према подацима код Грујића (Грујић, В. – на. дело, стр. 85),

⁵² Видети: Пржић, И. - нав. дело, стр. 16.